

---

*Богдан
Пастух*

МАГІСТРАЛЬНІ РУХИ ІДЕЙ ВІД ВОЛЬФГАНГА РЬОДА

***Рьод В. Шлях філософії: ХІХ—ХХ століття /
Пер. з нім. М.Култаєвої, В.Кебуладзе,
В.Терлецького.***

*Київ: Дух і літера, 2010. — 368 с. — («Сучасна гуманістична
бібліотека»)¹*

Сучасна культурологічна дисципліна подає сигнали про відсутність відчуття історії людиною, яка перебуває у надто перенасиченому інформаційному полі. Інформація накопичується в архівах, де перестає бути предметом осмислення широкої аудиторії. Осучаснення міркувань — це єдиний шанс смислам, сформованим історично, бути присутніми у досвіді генерації. Це досить складний, але zarazом і важливий процес перманентного оновлення історії думки, яка дає можливість бачити транші досвідів між генераціями. Власне в такому ключі написана книга Вольфганга Рьода «Шлях філософії: ХІХ—ХХ століття». Вона є продовженням книги цього історика філософії, яка осмислює філософську думку з ХVІ по ХІХ століття. Німецький вчений є автором кількох книг 14-томної історії філософії, ці два видання є своєрідним підсумком підготовленого ним великомасштабного проекту, фактично конденсатом світової філософської думки. В. Рьод часто буває в Україні, а саме відвідує семінари Кантівського товариства, відповідно український переклад зумовлений ще і його творчими стосунками з вітчизняними істориками філософії.

---

¹ Переклад виконано за виданням: *Röd W. Der Weg der Philosophie. — Bd.2: 17. bis 20. Jahrhundert. — München: Beck, 2000.*

Наукову систему В. Рьода можна віднести до «критичної філософії». Її основою є філософія І. Канта. Метод полягає в тому, що пізнання різних сфер філософської науки відбувається через постановку проблем та їх осмислення. Саме вони є причиною руху думки, а не статична наукова система. Постановка нових питань вимагає осучаснення як методологічного, так і поняттєвого апаратів. У цьому полягає, на думку В. Рьода, причина руху філософської рефлексії. Цю методологічну конфігурацію автор називає *проблематистським трансценденталізмом*. Рецензована книга власне і написана із застосуванням цього методу.

Вибір філософських напрямків, які увійшли до книги, здійснено за принципом канонічного розуміння історії філософської думки. Модель викладу постулатів певної школи є поданням початкових етапів розвитку, своєрідного показу етимології рефлексії у цьому напрямку, а згодом поданням функціонування цих смислових структур у працях послідовників. Для В. Рьода прикметним є те, що осмислення ідей виконано із залученням масштабних контекстів, а головне з демонструванням передач досвідів. Тим самим створюється враження процесуальності, руху філософської думки, її зміни та формування нових категорій. Багато моментів пояснено власне через конфронтацію смислів, прийняття чи відкидання старих систем новими. Разом з тим книзі не притаманний монотонний тон оповіді, який часом стомлює у подібних працях академічного плану.

Книга починається з осмислення розвитку філософії гегелівської школи, тут показано процес матеріалізації гегельянства, дистанціювання учнів від філософської матриці. В. Рьод описує

розкол, який утворився після смерті Гегеля, на правогегельянців та ліву течію. Дехто з лівих (Маркс, Енгельс) відійшли настільки, що сформували абсолютно самостійні позиції. Дистанція Макса Штирнера, як фіксує В. Рьод, полягала в тому, що він «заперечував первинність загального стосовно особливого, щоб показати, що значення має лише конкретний індивід та його інтереси. Право, моральність, держава, спільнота є не дійсностями, перед якими слід схилитися одиничному, а фікціями, за допомоги яких управляють людьми» (с.19). Через конфлікти ідей суть філософської концепції оприявнюється значно рельєфніше.

Імпонує, що у книзі В. Рьода є короткі біографічні відомості про центральні фігури філософії. Їх подано так, що автор не робить висновків з якихось особливостей життєвого шляху певної персони, натомість залишає зробити це читачеві. Прикладом може бути згадка про те, що батько Фридриха Ніцше мав психічні розлади, що мали місце також у житті сина. Позитивним моментом у книзі є те, що німецький вчений, говорячи про поширення певних ідей, використовує топоси міст і країн та певних університетів, в яких філософи обіймали посади. Це створює певну географію філософських концептів.

Книга В. Рьода містить фактично опорні філософські структури, подані не лише крізь історичну призму їх сприйняття; наукова база книги осучаснена працями буквально останніх років. Це говорить про наукову фільтрацію матеріалів.

Говорячи про позитивізм Огюста Конта, автор виокремлює досить цікаві моменти з його вчення, зокрема подає еволюцію мислення філософа,

своєрідні зміни траєкторії його думки наприкінці життя: «Лише якщо розум буде слухатися «серця», можна уникнути негативних тенденцій розвитку, які неминуче виникають унаслідок інтелектуальної однобічності. Критика має поступитись своїм місцем на користь мислення, пов'язаного із традицією. Молоді люди мають засвоювати положення, успадковані через традицію, не замислюючись над їхнім доведенням» (с.42). Такі виокремлення з філософських вчень можна прочитувати цілком у душі «Афоризмів життєвої мудрості» А. Шопенгавера, що певним чином робить книжку цікавою для широкої читацької аудиторії.

Говорячи про концепцію ліберальної держави Дж. С. Міля, В. Рьод робить певні вже радше політологічні висновки, які також зацікавлять сучасного читача, який має інтерес до проблем демократії, її форм та механізмів поширення: «Демократія сама по собі також не гарантує свободи, бо є тиранія більшості, так само небезпечна, як і інші форми зловживання владою. Соціальна тиранія може бути навіть жакливішою, ніж деякі форми політичного придушення, бо їх важче уникнути, вони справляють більший вплив на життя окремої людини, проникаючи до її душі як зовнішній примус. Подальша небезпека криється у пануванні пересічності. Для сфери культури це має трагічні наслідки, якщо все у ній орієнтоване на масу споживачів» (с.48). У сучасному мистецькому просторі повертання автора обличчям до споживача утворює масовість культури, яка насправді зумовлює абсолютну герметичність і відповідно дистанцію високих зразків мистецтва. Глибину міркувань автора книги можна побачити також, коли він робить висновки щодо кон-

цептів Анрі Бергсона, зокрема його філософії життя, а точніше моралі та релігії: «Бергсон все ж таки не був захисником морального релятивізму, а відстоював такі чесноти, як готовність до жертвності, самовідданість і милосердя. Через ці чесноти людина підіймається над поведінкою, керованою індивідуальними або суспільними інтересами» (с.130). Це твердження цікаве з погляду літературознавства, адже відомо, що філософія Бергсона є однією з опорних структур ідеології модернізму, етична система якого, власне, робила наголос на релятивізмі.

Літературознавець може знайти у рецензованій книзі також цінні міркування про естетичну природу мистецького твору. Сучасний французький культуролог Жан-Марі К'юбільє говорить про примат християнської етичної парадигми в критеріях оцінки культурних явищ. Вийти із цієї системи складно. Б. Кроче запропонував надати естетиці автономного функціонування: «Отож естетику треба визнати самостійною цариною мислення, що веде до пізнання позиції мистецтва задля мистецтва. Споглядання як таке має поетичний, або ліричний, характер, воно незалежне від розуму і його понять, а також від моральних і утилітаристських міркувань. Центральні поняття естетики — прекрасне та бридке — не можна зводити до понять інших ступенів духу (істинно/неістинно, корисно/шкідливо, добро/зло). Коли йдеться про твір мистецтва, не можна запитувати про його істинність, корисність і моральну цінність» (с.140).

Потрібно сказати ще, що у додатку до книги є коротке осмислення філософії другої половини ХХ століття (деконструктивізм, постмодернізм, постструктуралізм та інші напрямки). Цю

частину написано виключно для українського видання. Вона буде цікавою для культурологів, для всіх, хто займається сучасними проблемами мистецтва.

Поява книги В. Рьода в українському науковому просторі є подією. Вона подає останні наукові віяння в світовій історії філософії. Принцип, за яким написано книгу, автор проголосив на останку: «Філософські концепції треба розглядати як такі, що підлягають

спростуванню» (с.292). Єдиний гандж книги полягає в тому, що вона не скрупульозно вичитана і трапляються помилки, які можна назвати описками (пропуски літер або певні відмінкові неузгодження). Але ця проблема належить до технічного характеру, а не до смислів, оприявлених у книзі. Праця В. Рьода викличе інтерес як у науковців, так і у студентів як непоганий посібник для вивчення історії філософії.